مافورەکەی لە مەککە … عەلی مستەفا

(لە مەککە) نێوی ڕۆمانێکە دەمێکی زۆری بەسەردا ڕەت نەبووە لە وەشان کردندا، بەڵام خوێنەرێکی زۆری بەدوای خۆیدا کێش کردووە. شەفیقی حاجی خدر لە زمانی هۆڵەندیەوە کەلتور و ڕووداوە جیاواز و سەرنج ڕاکێشەکانی فارس و کاریگەریە لە یادگە هێڵاوەکان بۆ زمانی شیرینی کوردی وەرگێڕاوە. ئەم ڕۆمانە ئەستێرەیەکە لە ئاسمانی ڕۆمان نووسی فارس و لە نیشتمان تەرە بوو قادر عەبدوڵڵا. هەر خوێنەرێک کە ئەم ڕۆمانە دەخوێنێتەوە دەبێ بە چاوێکی پڕسەرنج و تێڕوانینێکی فراوان بچێتە سەر ڕستە بە ڕستە، تەوەر تەوەر بەسەر پشتی ڕوودواو و توێکارە تەکنیکیەکانی پێلێهەڵێنانی ڕۆمان نووس ڕەت بێت، چونکە رۆمان نووس لە بازنەیەکی دیار ، وەک هەگبەیەک بۆ سەفەر لە ئەمستەردام بۆ دوبەی لە نێوان چەند کەسێک کە نزیکترینیانە، کۆدی خەیاڵی چۆتە سەر دەیان ڕوانگەی نادیار و ل□ بەردەم شوشە پەنجەرەکانیشەوە دیدگای چۆتەوە سەر هەموو ئەو جەنجاڵی و یادەوەریانەی لە تەمەنی زووی سەردەمی ئێران و ختوکە خێراکانی ژیان کە زۆر بە خێرایی تیپەڕین، نووسەر هەوڵیداوە لەو دەرفەتەی کە رەخساندوو□تی جیهانێکی واقیعی بخاتە ناو نۆستالۆژیاوە و بتوانێت زۆرترین پەیامی واقیعی کۆمەڵایەتی و سیاسی و مێژوویی و کەلتوری بخاتە ئینجانەی ئەدەبەوە.

دیمەنەکانی نێو ئەم ڕۆمانە زۆر و زەوەندن دەکرێ لە دەرفەتی نامەی ئەکادیمی زانکۆیی و ماستەر و دکتۆرادا بواری بۆ بڕەخسێت و لە بەراوردکاریدا کەلک وەربگیرێت، چونکە کاتێک رۆمانەکە دەخوێنیتەوە هەست دەکەی لەگەڵ نەتەوەیەکی تر دەئاخفی، بەو ڕێگایانەدا دەڕۆی جودان لەگەل ئەو ڕێگایانەی مێژووی نەتەوەکەت دەیان ساڵە لە بارەیانەوە تاسە دەکات، هەست دەکەی لە باخێکی تر ب□□نی سێو دەکەی تۆ دەمێکە ئشتیا ناکەی بۆ ئەوەی بیناسیتەوە هی کام سنووری خودایە دەگاتە ئاسمانی تۆ، گەرەکە لە زەوی ئەم ڕۆمانەدا کەلتوری جودا بدۆزینەوە و ڕەسەنایەتی و نزیکایەتی و مێژووی ئیتمیەکانی کەلتوور بخەینە بازنەی بەراوردکارییوە و سوکنایی بدەینە ئەدەبیاتی دایک. لە ڕێگای ئەم چەشنە ئەدەبە بەرزانەوە ئەگەینە ئاشنایەتی بە کەلتوور و ئاکار و ئادابی لە پێشینەی نەتەوە جوداکانی ترەوە. لەگەڵ ئەمەشدا نەتەوەی فارس و نەتەوەی کورد سەر ب□ یەک گرووپ و

خێزانی زمانن تەنانەت لە زۆر ئاداب و ئاکاریش بە پێوەری جیاواز لە یەکەوە نزیکن و کاریگەری جودا بەسەریەکەوە دروست دەبێت، بەلام دواجار دوو نەتەوەین خاوەنی دوو مێژووی ناسیۆنالیستی جیاوازین.

لەم ڕۆمانەدا قەلەمەم دەخەمە سەر تەنها شتێک بۆ ئەوەی لەم ڕوانگەیەوە بە زۆر دیمەن و هەقیقەت ڕەنگ بپەرژێ، هەڵبەتە ئەم زەمینە شت هەڵدەگرێت و دەتوانین لە زۆر شتەوە بدوێین. مافوور کاریگەری ڕاستەوخۆی خستە سەر هەست و دیدگام لەم ڕۆمانەدا، ئەگەرچی مافوور کە فارس پێیەوە بەناوبانگە و بووەتە فەرهەنگێکی یەکلاکەرەوە بۆ ئێرانیەکان کەمترین قسەی لەبارەوە کراوە تەنها لە دوو مەشهەدی زیندوودا نەبێت لە دوو شوێنی جیاوازدا، پێم وایە ئەم وێنەیە بە قسە لەسەر کردن بۆچوون و تێڕوانینی زۆر هەڵدەگرێت.
مافوور ئەگەر کاری دەستی و پەنجە ناسک و نەخشینەکانی ئێرانیان بێت گومان هەڵناگریت نرخ و بەهای جوداو سەرنج ڕاکێسی هەیە. ئەمەش بۆتە شەرەت بۆ هەموو ئێرانیەکان کە شەرەفمەندانە شانازی پێوە دەکەن. بە دیاری عەزیزانیشیان مافوور نرخێکی یەکجار مەعنەوی هەیە، هەقە ئەوها بن چونکە بۆ ئێرانیەکان بۆتە ناوودەنگ.

ئەم ڕۆمانە لە دوو دیمەندا باسی مافوور دەکات، جارێکیان ئەو کاتەی کە باوکێک بە نابیستی و بە زمانێکی ناکام لەگەڵ خێزانەکەی دەچێتە ئەمستەردام و دیداری کوڕەکەی دەکات، ئەمەیان ئەو سەردەمەیە کە هێشتان کوڕ لە تافی لاویدایە و خێزانی پێکهێناوە یەکەم دیداری باوکێکی مشەختە بەدەست جۆرەها ئازارەوە لەتەک خێزانەکەیدا. دووەم دیمەن ئەوکاتەیە کە دوای مردنی باوکی دێت، لە ژینگەو شوێنێکی تری دنیا، لە کەلتوور و مەملکەتیکی تر، جۆرێکی تری مافور دەبینرێت، زەمەنی نێوان ئەم دوو مەشهەدە چەند ساڵێکە بە جیاوازی جۆر و مارکەی مافوورەوە، بە دابڕان و ماڵئاوایی بە ویستی پیاوێکی مەزن (باوک) ە.

لەم دوو جۆر مافوورە چی دەبینین، لە جیاوازی ئەم دوو جۆر کوالێت بەرز و ئەویتریان نزم دەگەینە چ ئاستێک تایبەت بە بیرەوەری و دیاری کردنی ڕەسەنایەتی. نووسەر توانیویەتی لە ناوهێنانی مافوور و جێکردنەوەی لە هاوکێشەکەدا کۆمەڵێک فۆڕم پێشکێش بکات. ئەوەتە دایک کاتێ لە باری شەزۆڤرینیا دایە لە هوتیلێکی بەرز بە بەرزی تەم و هەورەکانەوە. لە وەتاغی ژوورەکەوە دەچەمێتەوە و دەست لە جۆری مافورەکە دەدات و تورە دەبێت بەوەی کە کورەکەی مافورەکەی نەپاراستووە. دەپرسین ئەم مافوورە چەند و چ گاریگەریەکی بەسەر دەخەکە دروست کرد؟ ئەمە باس لە باری لە بیرچوونەوەی دایک ناکەین،

بەڵام دایک زۆر هەستی جوڵاندن وەک بەم شێوەیە دیاری دەکەین:

- بە دەست لەدانی دایکەک کە پەیوەستە بە داب و ڕەسەنایەتی باشترینی مافوور کە مافووری ئێرانییە دیاری دەکات، هەم وەک جۆر کە باشترینیانە، هەم وەک پاراستنی کردە خەماڵیەکان.
- دیاریکردنی پەنجە ڕەنگینی ئێرانییەکانە لە چنینی مافور و جۆرە جیاوازەکانیان لەسەر ئاستی جیهانی ڕایەخ و فەرش.
- ئەم مافوورەی لە هوتێل دەستی لێدرا هەمووانیان بە رابردوویەک گەڕایەوە، کە سەردەمی جوانی و پێکەوە ژیانی خێزانی بووە.
- لە ڕێگەی ئەم مافوورەوە دایک بە کوڕەکەی دەڵێت بیری باوکت دەکەم، بیری ئەو ساتانە دەکەم کە ژیان بەیەکەوە جوانتری دەکردین.
- دایک بە کوڕەکەی دەڵێت تۆ دیاری باوکتت بە هەند وەرنەگرتووە و نەتپاراستووە، بە ئەوەی ئاگاداری ئەوە بێت کە ئەو لە ژینگەیەکی ترو لەسەر مافورێکی تر وەستاوە و بیری پیاوەکەی و مەککە دەکات.
- دایک پێی وایە کوڕەکەی ئیتر لێرە بە دواوە ڕەسەنایەتی و دیاری گرانبەهای بەلاوە گرنگ نیە، ئەو چیتر نایەوێت ئێرانی بێت، بۆیە مافوورەکەی باوکی گۆڕاوەو هی کارخانەی هاتەتە جێ. ئەمەش هێزی لە بار بردنی ڕەسەنایەتیە.
- دەشێ لە ڕێگەی ئەم مافوورەوە سەفەری ئەمستەردام لەگەڵ هاوژینەکەی جوانترینی یادەوەریەکانی ژیانی بێت و ئیتر هەمیشە بێوەیی و تەنیایی ئازاری بدات و یادگاریەکان تاوەڕەی ڕۆوەندی بن بە ئەو.

مافوری ئێرانی کۆدی زۆری تێدا هەیە. لە ڕوانگەی گەلانی ئێرانیەوە مێژوویەکی دووری هەیە، چونکە گەلانی ئێرانی خاوەنی ژیار و شارستانیەتی زۆر و فراوان بوونە و ئیمپراتۆریەتی زۆر و پێگەی سەربازی بەهێز لە سەردەمە جیاوازەکاندا هەبوونە. بۆیە بە زیندوو مانەوەی ئەم سەردەمە جیاوازانە و گوزارشتکردن لە گۆڕانکاریەکان و هۆکارەکانیان، دەستی هونەری و دەستی کار هەستاون بە کاری هونەری و دەستی جیاوازەوە، چنینی مافووریش بەشێکی سەرەکی دەستی هونەری و دەستی کار بووە لەم سەردەمەدا و تەنانەت لە سەردەمی ئەمڕۆشدا مافووری ئێرانی لە ڕووی دیزاین و نەخشی و جۆری باشیەکەیەوە پێشەنگی جیهانی ڕایەخە. بۆیە هەر وێنەیەک و نیگارێکی جیاواز کۆدێکی ئەفسانەیی یان مێژوویی خۆی هەیە و هەڵبەتە کاریگەری بەسەر زیهن و تەماشاکارانی دروست دەکات، لەوەتەی ژیانیس بەردەوامە مرۆڤەکان بەدوای ئەوەوەن کە ئەو کۆدانە بکەنەوە کە بەلایانەوە مایەی سەرنج و لیزانینە. نەخش و نیگارەکانی سەر ڕووی ڕایەخی

ئێرانیش جالبن تەماشاکەر ناچاری وردبینییەکی زۆر دەبێت.

قادر عەبدوڵا بە پەرۆشە بە هەموو ئەو نەیزەکە بەنرخانەی پەیوەستن بە هەموو گەلانی ئێرانەوە. ئەوەی جێگای نیگەرانی نووسەر و تەواوی ئەوانی تری هاوشێوەن پەیڕەوی حوکمە بەسەر کەشتی بێباکیدا، دواجار ئەمەشیان فیکر و ستاتیکا و ڕەسەنایەتی و تەواوی بەهاکان دەخاتە بەردەم مەترسی جیهانی لاسیکی و نوێگەری مەترسیدارەوە. هەر بۆیەشە نووسەر لەسەر بنەمای فیکری جوداوە دەربەدەر دەبێت و دەکەوێتە تاراوگە.

ئەم ڕۆمانە خەیاڵە بە خولیای نیشتمان، ڕوئیایە بە خەیاڵی سەردەمی زوو، تەنزە لە بازنەی هەڵگەڕانەوەی ڕووناکی و سڕینەوەی هەقیقەتی ڕەها، داماڵینی تریفەیە لە باڵای سرووشت، بەراوردکارییە لە دیدگای مەحبووبەی جەنجاڵ. باسی ئاڵۆزییەکانی ژیانە لە ناو کۆمەڵێک سیستەم و گەمەکانی قۆرخکاری. ئیتر زۆرتر لەوە هەیە باسی بکەین، گەرەکمە لە ڕووکاری جوانی و تێگەیشتنی ئەدەبیوە پرژانی قسەی بە بکرێت. ئەو دابە بەرتەسکە بەلاوە بنەین لە ناو ڕۆماندا بە دوای هەڵەی ڕێزمانیدا بگەڕێین لە کاتێکدا هیچی نەبێت. ئەدی ئەندێشە بە نەکەوێتە سەر باخی ئەدەب.

عەلی مستەفا ٢٠١٨